

The Sovereign Trickster: Death and Laughter in the Age of Duterte^{1*}

โดย Vicente L. Rafael

ระบอบดูเตอร์เต: องค์กร(ชาติ)อธิปัตย์แบบศรีธนญชัยกับ “สกุลรส” ของผู้นำอำนาจนิยม

วาทิตย เจียมรัตติญญ

นักศึกษาปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา
Ph.D. in History / University of Washington, Seattle / USA

บทวิจารณ์หนังสือ

“ปุตังอิน่า--!” สักคมไทยน่าจะได้อินคำสบถภาษาตากาล็อกดังกล่าวเป็นครั้งแรกจากนวนิยายบันทึกความทรงจำของ วิตต์ สุทธเสถียร เรื่อง ตระเวนมนิลา (2487) ซึ่งผู้ประพันธ์ได้แปล(ง)คำนี้เป็นภาษาไทยกำกับไว้ในเรื่องด้วยว่า “ให้ตายท่า--ซี!”¹ (putang ina แปลตรงตัวได้ว่า [Your] mother’s a whore) หลังจากนั้นกว่าเจ็ดสิบปี คำนี้ก็กลายเป็นข่าวกีฬาในระบอบโลกจนเข้าหูหรือผ่านตาของเราอีกครั้ง เมื่อประธานาธิบดีโรดริโก ดูเตอร์เตของฟิลิปปินส์สบถคำนี้ระหว่างให้สัมภาษณ์พาดพิงถึงประธานาธิบดีบารัค โอบามาของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ช่วงเดือนแรกๆ ที่ดูเตอร์เตเข้าดำรงตำแหน่งใน ค.ศ. 2016² ลำพังการคายคำหยาบของผู้นำประเทศเพียงครั้งสองครั้งก็อาจพอทำเนา แต่การณ์กลายเป็นว่าตลอดระยะเวลาหกปีในการดำรงตำแหน่งดูเตอร์เตได้สถาปนาระบอบอำนาจในฟิลิปปินส์ด้วยจรรยา ภาษา และอารมณ์ในลักษณะดังกล่าวโดยต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความเกรี้ยวกราด ความทะเล้งหยาบโลน ความตลกขบขัน การข่มขู่คุกคาม ฯลฯ ทำที่เหล่านี้ปรากฏชัดเจนที่สุดในการดำเนินนโยบายปราบปรามยาเสพติดและสังหารผู้ต้องสงสัยว่าค้าหรือเสพยาโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม (extrajudicial killing หรือที่ภาษาไทยเรียกอย่างคลุมเครือว่า วิสามัญฆาตกรรม) ซึ่งส่งผลให้มีผู้เสียชีวิตมากจนอาจถึงสามหมื่นคน และยังไม่มีการทบทวนการวิจารณ์และเคลื่อนไหวประท้วงจากหลายภาคส่วนในสังคมฟิลิปปินส์และประชาคมโลก

แนวนโยบายและพฤติกรรมของดูเตอร์เตในลักษณะนี้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระดับโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นั่นคือ การเถลิงอำนาจของผู้นำแบบอนุรักษ์นิยม-อำนาจนิยม-ประชานิยมในหลายประเทศ (เช่น ประยุทธ์ จันทร์โอชาของไทย โดนัลด์ ทรัมป์แห่งสหรัฐอเมริกา ซาอีร์ โบลโซนาโรแห่งบราซิล วิกเตอร์ ออร์บานแห่งฮังการี ฯลฯ) ซึ่งมีรูปแบบและระดับการปิดกั้น-คุกคาม-ละเมิดสิทธิเสรีภาพพลเมืองหรือสิทธิมนุษยชนแตกต่างกันออกไปในแต่ละกรณี³ ปรากฏการณ์เหล่านี้ต้องการ

^{1*} Vicente L. Rafael. (2022). *The Sovereign Trickster: Death and Laughter in the Age of Duterte*.

¹ วิตต์ สุทธเสถียร. (2487). *ตระเวนมนิลา*. หน้า 126.

² Obama Calls Off Meeting with Philippine Leader after ‘Whore’ Jibe. (2016, September 6). BBC. (online)

³ ดู Walden F. Bello. (2019). *Counterrevolution: The Global Rise of the Far Right*. ซึ่งศึกษาการเติบโตของกระแสชาตินิยมทั่วโลก รวมทั้งไทยและฟิลิปปินส์

คำอธิบายไม่เพียงแต่ในแง่เศรษฐกิจการเมืองและอุดมการณ์เท่านั้น แต่ยังในแง่พฤติกรรม โวหาร และบุคลิกภาพผู้นำ รวมทั้งอารมณ์ความรู้สึกและปฏิกิริยาของประชาชนกลุ่มต่างๆ ด้วย เพื่อให้เราเข้าใจว่า ผู้นำเหล่านี้สถาปนาอำนาจและใช้อำนาจด้วยวิธีการใด นอกเหนือจากจากคะแนนเสียงเลือกตั้งและ/หรือการใช้กำลัง และปลูกเร้าอารมณ์ความรู้สึกแบบใดอย่างไรเพื่อเรียกเสียงสนับสนุนระบอบของตน

หนังสือเรื่อง *The Sovereign Trickster: Death and Laughter in the Age of Duterte* (2022) ของวิเชนเต้ แอล. ราฟาเอล ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์แห่งมหาวิทยาลัยวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา เป็นความพยายามสำคัญในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ข้างต้นในกรณีฟิลิปปินส์ ราฟาเอลศึกษาระบอบและพฤติกรรมทางการเมืองของดุเตรเต้ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องสโตลการปกครองและเทคนิคในการใช้อำนาจ ซึ่งรวมถึงการปลูกเร้าอารมณ์ความรู้สึกอย่างความตลกและความกลัว นอกจากนี้ ราฟาเอลยังวิเคราะห์สิ่งที่เราอาจเรียกได้ว่าเป็นความอูจาดหรืออูจจาร (*abject*)¹ ในการเมืองฟิลิปปินส์ซึ่งนักวิชาการมักไม่ใคร่หยิบยกมาอภิปราย เช่น อูจจาระ ปัสสาวะ ศพ อวัยวะเพศ ตลอดจนนัยทางการเมืองของผัสสะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ เช่น กลิ่นของอูจจาระหรือภาพศพ เป็นต้น หนังสือเล่มนี้จึงสอดคล้องกับทิศทางใหม่ในวงวิชาการฟิลิปปินส์ศึกษาปัจจุบันที่ให้ความสำคัญมากขึ้นแก่มิติทางผัสสะและอารมณ์ความรู้สึกในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมือง² นอกจากนี้ดุเตรเต้เองแล้ว ราฟาเอลยังสนใจโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมที่กว้างไปกว่าตัวผู้นำด้วย โดยเฉพาะการเติบโตของเสรีนิยมใหม่ (*neoliberalism*) ในฟิลิปปินส์ ซึ่งส่งผลให้ประชากรบางส่วนต้องเผชิญกับความเปราะบางในการดำรงชีพและแปลกแยกจากสังคม และอีกประการหนึ่งคือ โครงสร้างสังคมของชุมชนแออัดในฟิลิปปินส์ที่ราฟาเอลเรียกว่าชุมชนแห่งความใกล้ชิด (*community of intimacy*) อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนได้รับผลกระทบอย่างสาหัสจากระบอบดุเตรเต้ที่ว่าก็สนับสนุนระบอบดังกล่าวอย่างแข็งขัน

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นห้าบท แต่ละบทคั่นด้วยสเก็ตช์ (*sketch*) หรือบทวิเคราะห์ขนาดสั้นเกี่ยวกับประเด็นย่อยๆ ในการเมืองฟิลิปปินส์ร่วมสมัย คำถามที่ร้อยรัดแต่ละบทเข้าด้วยกัน คือ เทคนิคหรือประสาทโนบายของดุเตรเต้ในการปกครองและสร้างอำนาจเป็นอย่างไร อะไรคือเงื่อนไขที่ทำให้เทคนิคหรือปฏิบัติการเหล่านั้นประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว ความทะลึ่งหยาบโลนและการสร้างความหวาดกลัวของดุเตรเต้มีบทบาทอย่างไรในบริบทนี้ การปกครองของดุเตรเต้มีการใช้เทคนิคชีวอำนาจ (*bio-power*) กับมรณอำนาจ (*necropower*)—หรืออำนาจควบคุมชีวิตกับอำนาจควบคุมความตาย—ผสมผสานกันอย่างไร การเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นกับความตายในระบอบดุเตรเต้เป็นอย่างไร

ในบทแรก “*Electoral Dystopias*” ราฟาเอลเริ่มต้นตอบคำถามพื้นฐานว่า เพราะเหตุใดคนอย่างดุเตรเต้จึงได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ โดยย้อนกลับไปสู่จุดกำเนิดและพัฒนาการของการเลือกตั้งในฟิลิปปินส์ตั้งแต่ยุคอาณานิคมสเปนและสหรัฐอเมริกา ราฟาเอลชี้ว่า ระบบเลือกตั้งเป็นหนึ่งในสถาบันประชาธิปไตยที่ถูกใช้เพื่อจุดมุ่งหมายที่ไม่เป็นประชาธิปไตยซ้ำแล้วซ้ำอีกในประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ แรกเริ่มนั้นการเลือกตั้งเป็นกลไกหนึ่งที่ทั้งสเปน (ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17) และอเมริกัน (ตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20) ใช้เพื่อผนวกกลืนชนชั้นนำชาวพื้นเมืองให้เข้ามาอยู่ในระบบภายใต้การควบคุมของเจ้า

¹ หมายถึงสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของตัวตนที่ถูกรับหรือขจัดออก จึงก้ำกึ่งอยู่ระหว่างภายนอกกับภายใน ระหว่างความคุ้นเคยกับความแปลกปลอม และมีศักยภาพที่จะกระทบกระเทือนอัตลักษณ์หรือระบบระเบียบ และก่อให้เกิดความขยะแขยงหรือสยดสยองได้ สำหรับการแปล *abject/abjection* ว่าความอูจจาร ดู เมธาวิ โหละสุต. (2555). อานไฟต์คลับในฐานะนวนิยายแห่งความอูจจาร (*Abject Novel*). วารสารศิลปศาสตร์. 12(2): 9-13.

² ตัวอย่างเช่น Talitha Espiritu. (2017). *Passionate Revolutions: The Media and the Rise and Fall of the Marcos Regime*; Gary C. Devilles. (2020). *Sensing Manila*; Russell P. Skelchy. (2021). *Auditory and Spatial Regimes of United States Colonial Rule in Baguio, Philippines*. *Sound Studies*. 7(2): 187-205; Kaira Zoe Alburo-Cañete. (2022). *Benevolent Discipline: Governing Affect in Post-Yolanda Disaster Reconstruction in the Philippines*. *Third World Quarterly*. 43(3): 651-672.

อาณานิคม และจรรยาบรรณลำดับชั้นแบบอาณานิคมโดยสงวนตำแหน่งทางการเมืองและอภิสิทธิ์ทางสังคมไว้สำหรับคนเหล่านั้น อนึ่ง ในยุคอเมริกัน การเลือกตั้งยังเป็นเครื่องมือของเจ้าอาณานิคมในการสกัดกั้นการลุกฮือต่อต้านของชาวพื้นเมือง (electoral counterinsurgency) ควบคู่ไปกับการสถาปนาระบบการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมและสื่อสาร ในขณะเดียวกัน รัฐอาณานิคมยังได้ให้กำเนิดกองกำลังกึ่งทหาร (paramilitary forces) อย่างกองลูกเสือฟิลิปปินส์และตำรวจเพื่อทำหน้าที่แทนทหารอเมริกันที่เดินทางกลับมาตุภูมิ กองกำลังเหล่านี้เองได้ถูกฝังถ่ายสู่แต่ละจังหวัดและจัดให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของชนชั้นนำท้องถิ่น ซึ่งใช้กำลังเหล่านี้ในการห้ามนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพทางการเมือง

ระบบเลือกตั้งแบบอาณานิคม (colonial electoralism) เช่นนี้ได้ทิ้งมรดกไว้แก่การเมืองฟิลิปปินส์ในยุคหลังอาณานิคม นั่นคือ เมื่อมีการขยายสิทธิเลือกตั้งประธานาธิบดีในยุคนี้ ชนชั้นนำได้เปลี่ยนแปลงวิธีณรงค์หาเสียงโดยเน้นการคลุกคลีใกล้ชิดกับประชาชนมากขึ้น มีการซื้อเสียงอย่างมโหฬาร ซึ่งทำให้ผู้สมัครต้องหาทุนรอนจำนวนมากโดยเฉพาะจากช่องทางนอกกฎหมาย ในขณะเดียวกัน การใช้ความรุนแรงต่อคู่แข่งในการเลือกตั้งก็ดุเดือดยิ่งขึ้น นักการเมืองและขุนศึกท้องถิ่นต่างก็อาศัยกองกำลังส่วนบุคคลจากหลากหลายที่มา วิถีทางเช่นนี้ดำเนินต่อมาแม้กระทั่งหลังยุคเผด็จการประธานาธิบดีเฟอร์ดินานด์ มาร์กอส โดยมีปัจจัยกระตุ้นจากยุคมาร์กอสด้วย นั่นคือ การเติบโตของพรรคคอมมิวนิสต์ฟิลิปปินส์ในแนวทางแบบเหมาอิสต์พร้อมทั้งกองกำลังประชาชนใหม่หรือเอ็นพีเอ (New People's Army) การเคลื่อนไหวของขบวนการมุสลิมแบ่งแยกดินแดนในมินดาเนา และการแยกแตกของกองทัพออกเป็นฝักฝ่าย ฉะนั้นกองทัพซึ่งต้องเผชิญกับคอมมิวนิสต์และกลุ่มแบ่งแยกดินแดนจึงพึ่งพาทหารและอาสาสมัครพลเรือนฝ่ายขวา ซึ่งกลายเป็นหน่วยสังหาร (death squad) หรือกลุ่มเฝ้าระวัง (vigilante) ที่ได้ท่อน้ำเลี้ยงจากทั้งกองทัพและตำรวจภูธร คนกลุ่มนี้ถูกใช้เพื่อลอบสังหารคอมมิวนิสต์ ผู้นำแรงงาน นักหนังสือพิมพ์ และนักการเมืองคู่แข่ง คู่แข่งที่เริ่มต้นชีวิตการเมืองในเมืองดาเวาบนเกาะมินดาเนา ก็ใช้หน่วยสังหารเช่นนี้เพื่อกำจัดผู้เสพรหรือค้ายาเสพติด ซึ่งเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากคูเรเตอร์เต้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี โดยอ้างความฉ้อฉลและไร้ประสิทธิภาพของระบบยุติธรรม

คำอธิบายของราฟาเอลในบทนี้เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับบทความทรงอิทธิพลของเบนดิคต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เรื่อง "Cacique Democracy in the Philippines" (1988) ซึ่งจบการวิเคราะห์ไว้ที่รัฐบาลโคราซอน อากิโนตามสถานการณ์ล่าสุด ณ ขณะนั้น¹ บทที่สองของราฟาเอล "Marcos, Duterte, and the Predicaments of Neoliberal Citizenship" จึงถือได้ว่าเป็นการทำงานต่อจากแอนเดอร์สัน ราฟาเอลพิจารณาการขึ้นเถลิงอำนาจของคูเรเตอร์เต้ในบริบทประวัติศาสตร์การเมืองของฟิลิปปินส์นับตั้งแต่การปฏิวัติพลังประชาชน (People Power Revolution) โค่นล้มระบอบเผด็จการมาร์กอสลงใน ค.ศ. 1986 ปัจจัยสำคัญประการใหม่ที่ราฟาเอลนำมาอภิปรายในภูมิภาคการเมืองฟิลิปปินส์ ได้แก่ การเติบโตของลัทธิเสรีนิยมใหม่ กล่าวคือ การแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมอื่นๆ ภายหลังจากการปฏิวัติพลังประชาชนดำเนินไปตามตรรกะของเสรีนิยมใหม่ ซึ่งส่งผลต่อการหล่อหลอมและจัดแบ่งพลเมืองที่พึง/ไม่พึงปรารถนาในฟิลิปปินส์ โดยมุ่งเน้นที่ครอบครัวและปัจเจกบุคคลแทนที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในเชิงโครงสร้าง ราฟาเอลอ้างอิงแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) และเวนดี้ บราวน์ (Wendy Brown) ในการทำความเข้าใจเสรีนิยมใหม่ว่ามีใช้เพียงเสรีนิยมแบบหนึ่งหรือระบบเศรษฐกิจแบบหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นแนวทางในการปกครองโดยสถาปนาความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการกำกับควบคุมพฤติกรรม (conduct of conduct) ของพลเมืองและพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตรรกะของตลาด เสรีนิยมใหม่เน้นย้ำความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคลและเปลี่ยนแปลงปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นผู้ประกอบการที่สะสมทุนของตัวเองผ่านการศึกษ การดำเนินธุรกิจ และการพัฒนาตนเองในรูปแบบต่างๆ แรงงานของปัจเจกบุคคลจึงมีใช้เพียงวัตถุดิบในการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) แต่

¹ Benedict Anderson. (1998). Cacique Democracy in the Philippines. In *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. pp. 192-226.

ถือว่าเป็นทุนที่ปัจเจกบุคคลใช้เพื่อสร้างความก้าวหน้าให้แก่ตนเอง เสรีนิยมใหม่จึงล้มเลิกความขัดแย้งระหว่างทุนกับแรงงาน และนิยามปัจเจกบุคคลเสียใหม่ว่าเป็นนายทุนที่แข่งขันกับนายทุนอื่นๆ ในขณะที่ครอบครัวยุคใหม่เป็นวิสาหกิจและการลงทุนเพื่ออนาคตของบุตรหลาน

ราฟาเอลชี้ให้เห็นว่า เสรีนิยมใหม่ในฟิลิปปินส์ได้ถูกผสมผสานกับการอบรมบ่มเพาะศีลธรรมเพื่อผลิตพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง มีระเบียบวินัยและความกระตือรือร้นที่จะแข่งขันในตลาด ตัวอย่างเช่นโครงการแจกเงินอุดหนุนแก่ครอบครัวยากจน ผู้เป็นแม่จะต้องเข้าอบรมปรับทัศนคติเกี่ยวกับครอบครัวและการดูแลบุตรเพื่อผลิตพลเมืองตัวอย่างหรือพลเมืองที่พึงปรารถนา หากไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขครอบครัวก็อาจถูกตัดความช่วยเหลือ ทว่าในขณะเดียวกัน รัฐก็พิจารณาคัดแยกประชาชนบางกลุ่มบางพวกว่าไม่ควรค่าแก่สิทธิพลเมืองและการพิทักษ์ปกป้องเพราะไร้ระเบียบวินัยและศีลธรรม จึงเป็นภัยคุกคามต่อการกำกับควบคุมชีวิตในแบบเสรีนิยมใหม่ เช่น คนสามะเลเทเมา คนติดยา อาชญากร เป็นต้น คนเหล่านี้จึงมักถูกรัฐละทิ้งให้ตกอยู่ในความยากจนข้นแค้นและปราศจากบริการพื้นฐานโดยรัฐ ต้องเผชิญกับโรคภัยไข้เจ็บ ความรุนแรง หรือภัยพิบัติและอาจถูกกีดกันเบียดขับเป็นชายขอบ จับกุมคุมขัง หรือกระทั่งกำจัดทิ้ง

จะเห็นได้ว่าในระเบียบสังคมแบบเสรีนิยมใหม่ การเมืองของความเป็นเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการเมืองของความตาย ดังที่ราฟาเอลระบุว่า รัฐใช้ชีวอำนาจเพื่อฝึกระเบียบวินัยของพลเมือง และใช้ฆราวาสอำนาจเพื่อ “ชำระ” หรือขจัดผู้ที่แตกแถวหรือไม่สามารถประพฤติตนตามแนวทางที่รัฐกำหนดได้: “The biopolitics of neoliberalism thus requires a necropolitics of moral cleansing, as those unable or unwilling to conduct themselves properly are treated as somehow ‘inferior’ and granted few, if any, rights.” (p. 31) ฉะนั้นการ “วิสามัญฆาตกรรม” หรือสังหารนอกกระบวนการยุติธรรมจึงเชื่อมร้อยเข้าด้วยกันกับการฝึกวินัยพลเมืองตามแนวทางแบบเสรีนิยมใหม่ อย่างไรก็ดี เส้นแบ่งระหว่างพลเมืองดีกับพลเมืองเลวหรือพลเมืองที่พึงกับไม่พึงปรารถนานั้นพร่าเลือน เพราะเงื่อนไขที่จะได้รับการคุ้มครองจากรัฐนั้นขึ้นอยู่กับตลาดซึ่งมีความผันผวนและไม่ได้เป็นหลักประกันให้แก่ความมั่นคงในชีวิต ในบริบทเช่นนี้เองที่ดุเตรเต้ผงาดขึ้นมาใช้อำนาจสูงสุดในฟิลิปปินส์

ในบทต่อมา “Duterte’s Phallus: On the Aesthetics of Authoritarian Vulgarity” ราฟาเอลพยายามตอบคำถามว่าอำนาจในเชิงสัญลักษณ์ของดุเตรเต้มาจากไหน โดยพิจารณาที่ “สุนทรียะของความหยาบ (หรือที่เราอาจเรียกเป็นภาษาไทยให้กระชับขึ้นได้ว่า ‘สกุลรส’) แบบอำนาจนิยม” ของดุเตรเต้ตั้งชื่อบท ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้จากคำสวดติดปากอย่าง “ปูดังอีนา” ที่ได้กล่าวมาแล้ว หรือเรื่องเล่าของดุเตรเต้ต่อธารกำนัล ซึ่งมักสอดแทรกด้วยความทะเล้นหยาบโลนหรือกระทั่งความต่ำทราม เช่น มุกตลกเกี่ยวกับศพและการข่มขืน เรื่องเล่าเหล่านี้มักวนเวียนอยู่กับองคชาตและกิจกรรมทางเพศของดุเตรเต้ เช่นนอกจากจะคุยเชิงเรื่องขนาดอวัยวะเพศของตนว่าทำให้เพื่อนผู้ชายอิจฉาแล้ว ดุเตรเต้ยังตอบโต้ข่าวลือว่าตนกำลังจะตายด้วยโรคมะเร็งลำไส้ว่า ตนคล้ายทารกแล้วตมก็ยังเป็นกลิ่นอุจจาระอยู่ (ไม่ใช่กลิ่นมะเร็ง) ส่วนคอลัมน์สตัฟฟ์ปล่อยข่าวนั้นเป็นเบาหวานและอวัยวะเพศแข็งโตไม่ได้เสียแล้ว ตนจึงขอยืมภรรยาของเขาสักคืนหนึ่งให้ได้สัมผัสเรือนร่างของตน ซึ่งเรียกเสียงหัวเราะและเสียงปรบมือจากผู้ฟัง ดังนี้ เป็นต้น

ราฟาเอลเสนอว่า องคชาตหรือลึงค์ในที่นี้ไม่ใช่เพียงอวัยวะในร่างกาย แต่เป็นอาวุธเชิงสัญลักษณ์สำหรับวัดแกว่งแสดงอำนาจเผด็จการและอำนาจปีศาจปิตายิตายเหนือทั้งหญิงและชาย ผู้ที่ทำทนายอำนาจทางการเมืองและทางเพศของดุเตรเต้หรือทนายฉาย “อำนาจลึงค์” (phallic power) ไว้ใช้เสียเองจึงถูกเหยียดหยามและประจานต่อสาธารณะ หรือถูกปลดเปลื้องความเป็นชายโดยผ่านอำนาจในการเล่าเรื่อง ในอีกเรื่องหนึ่งที่ราฟาเอลยกมาวิเคราะห์ ดุเตรเต้เล่าว่าเมื่อสมัยเป็นนักเรียน ตนถูกบาทหลวง

เคล้านคลึงอันตระหว่งสารภาพบาปต่อท่านว่า ตนได้ลวนลามสาวใช้ขณะหลับแล้วเข้าไปสำเร็จความใคร่ในห้องน้ำ ราฟาเอลชี้ว่า เรื่องตลกของดูเตอร์เต้เหล่านี้ อาจดู “ขบถ” ต่อมารยาทหรือบรรทัดฐานความสุภาพเรียบร้อยแบบชนชั้นกลาง แต่จุดหมายปลายทาง กลับเป็นไปในแบบอำนาจนิยมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่จริงใจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองผ่านเสียงหัวเราะ โดยที่ผู้ฟัง สบายยอมรับการผูกขาดการเล่าเรื่องและจินตนาการอำนาจนิยมของดูเตอร์เต้ และครั้นตรงกับมุกตลกเหยียดเพศโดยไม่มีใครกล้า เล่นกลับหรือเล่าตอบ

ในขณะที่บทนี้กล่าวถึงกลิ่นอุจจาระขององค์อธิปัตย์อย่างดูเตอร์เต้ ในบทสเก็ทซ์เรื่อง “Fecal Politics” ราฟาเอลพิจารณา กลิ่นอุจจาระจากมุมมองของผู้ถูกกดขี่ในฐานะเครื่องมือต่อต้าน นั่นคือ ปัสสาวะและอุจจาระมิได้เป็นเพียงของเสียที่ร่างกายขับ ออกมาเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าร่างกายนั้นๆ ยังมีศักยภาพในการอยู่รอดต่อไปในโลก นอกจากนี้ ปัสสาวะและอุจจาระยัง ส่งกลิ่นซึ่งเป็น “the body’s ghostly emanation” (p. 102) รุกเร้าโจมตีประสาทสัมผัสและจิตใจของผู้ที่ได้กลิ่น และรุกร้าพรมแดน ด้านตรวจของชนบททางสังคมและระบอบการเมือง ดังปรากฏว่านักโทษการเมืองในประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์บางครั้งใช้กลิ่นอุจจาระ เพื่อตอบโต้การกักขังกดขี่ของผู้คุม เช่นปาลาอูจจาระใส่แดนนอนของผู้คุมหรือทิ้งอุจจาระใกล้สนามกีฬาของผู้คุมให้ส่งกลิ่นรบกวน เป็นต้น

เนื้อหาสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของหนังสือเล่มนี้ อยู่ในบท “The Sovereign Trickster” ซึ่งราฟาเอลเสนอแนวคิดเรื่อง องค์อธิปัตย์จอมเจ้าเล่ห์ตามชื่อบท หรือที่ผู้วิจารณ์ขอเรียกแบบไทยๆ ว่าองค์อธิปัตย์แบบศรีธนญชัย ราฟาเอลขยายความต่อ จากบทที่สองและสามโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีของฟูโกต์ กับอาณิลล์ เอ็มเบ็มเบ้ (Achille Mbembe) นักปรัชญาชาวแคเมอรูนเพื่อ อธิบายว่า ชีวิตอำนาจคือรูปแบบการใช้อำนาจอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะสำคัญอยู่ที่การกำกับควบคุมพฤติกรรมของพลเมืองแต่ละ คนในทุกแง่มุมของชีวิต เพื่อให้ประชากรทั้งหมดอยู่รอดปลอดภัยและเติบโตก้าวหน้า ทั้งนี้โดยผ่านสถาบันต่างๆ อาทิ สาธารณสุข การศึกษา สวัสดิการสังคม ฯลฯ ทว่าด้านกลับของชีวิตอำนาจซึ่งดำเนินคู่ขนานกันไปได้แก่มรดกอำนาจ ซึ่งหมายถึงอำนาจในการ กำจัดหรือฆ่าผู้ที่ถูกพิจารณาว่าเป็นภัยสังคม โดยอาศัยมาตรการเข้มงวดรุนแรงต่างๆ การแสดงอำนาจขององค์อธิปัตย์ผ่านมรดก อำนาจมักปรากฏชัดในประเทศอดีตอาณานิคม และมักพ่วงด้วยสิ่งที่เอ็มเบ็มเบ้เรียกว่า “สุนทรียะของความหยาบ” (aesthetics of vulgarity) ซึ่งหมายถึงการแสดงความอุจาดลามกหรือโหดร้ายรุนแรงอย่างโจ่งแจ้งแทงนัยนตา ดังเช่นในกรณีฟิลิปปินส์ อำนาจ อธิปัตย์ของดูเตอร์เต้ได้รับการตอกย้ำยืนยันด้วยสงครามยาเสพติดและศพผู้ต้องสงสัยที่ปรากฏเกลื่อนกลาดในแต่ละคืน สงคราม ดังกล่าวตามมาด้วยสิ่งที่ราฟาเอลเรียกว่ามรดกเศรษฐกิจ (necro-economy) นั่นคือการสะสมหรือหมุนเวียนโยกย้ายศพเพื่อผล ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น มีการให้โบนัสแก่หน่วยสังหารตามจำนวนศพ หรือมีการให้เข้าศพเพื่อเปิดบ่อนการพนันในบ้านงาน ศพ เป็นต้น มรดกเศรษฐกิจเช่นนี้ยิ่งช่วยส่งเสริมมรดกอำนาจของรัฐ

ราฟาเอลชี้ว่า นอกจากการวิสามัญฆาตกรรมแล้ว อาวุธสำคัญของดูเตอร์เต้ในสงครามดังกล่าวยังได้แก่อารมณ์ขัน กล่าวคือ มุกตลกหยาบโหลและความอีลุ่ยฉุยแฉก (dissipation) ทางวาจาของดูเตอร์เต้เป็นวิธีหนึ่งในการแสดงอำนาจอธิปัตย์และอิสรภาพ จากบรรทัดฐานสังคม ในแง่นี้ ดูเตอร์เต้ทำตัวคล้ายกับปูซง (pusong) หรือตัวละครฉลาดแกมโกงในมหรสพและนิทานพื้นบ้านของ ฟิลิปปินส์ ซึ่งทำทนายอำนาจไปพร้อมๆ กับสถาปนาอำนาจของตัวเองขึ้นจากปฏิภาณเล่ห์เหลี่ยม¹ กลายเป็นว่าดูเตอร์เต้ฉกฉวยหรือ กระทั่งผูกขาดเครื่องมือที่ผู้อื่นจะใช้ในการทำทนายหรือเล่นล้อกับอำนาจของตน และลดทอนผู้วิจารณ์ให้เป็นเพียงตัวตลก สำหรับล้อเลียนและหัวเราะเยาะเย้ย ดูเตอร์เต้จึงเป็นทั้งองค์อธิปัตย์ผู้ชี้เป็นชี้ตายและปกครองด้วยความกลัว และเป็นตลกเจ้าเล่ห์ผู้

¹ ตัวละครประเภทนี้ปรากฏร่วมกันในนิทานพื้นบ้านของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมีบางส่วนที่เนื้อหาคล้ายคลึงกัน ตัวอย่างในกรณีไทยได้แก่ศรีธนญชัย ดู กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. (2541). ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์. ซึ่งได้อภิปรายถึงตัวละครปูซงไว้ด้วยในหน้า 211-216.

ละเมิดบรรทัดฐานสังคมแบบกรรมพีที่ตกทอดมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม ลักษณะคู่ขนานเช่นนี้เองที่ดึงดูดใจผู้สนับสนุนเพราะช่วยบรรเทาความตึงเครียดบีบคั้นจากระเบียบกฎเกณฑ์และความเปราะบางในโลกเสรีนิยมใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็มอบเสียงหัวเราะและความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยให้ด้วย

ในบทสุดท้าย “Photography and the Biopolitics of Fear: Witnessing the Philippine Drug War” ราฟาเอลวิเคราะห์การถ่ายภาพและความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสงครามยาเสพติดของดูเดร์เต ตลอดจนประสบการณ์ของช่างภาพสนามและชาวบ้านในชุมชนที่เกิดเหตุ โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีของนักคิดอย่างจูดิธ บัตเลอร์ (Judith Butler) และอาเรียลลา อาซูล (Ariella Azoulay) ว่าภาพถ่ายไม่ใช่เพียงภาพตัวแทนของเหตุการณ์หนึ่งๆ แต่มีบทบาทในการขยับขยายสานต่อเหตุการณ์นั้นๆ ทั้งในแง่พื้นที่และเวลา ภาพศพจึงเก็บศพให้ดำรงอยู่ในโลกและอยู่ในคลองนัยน์ตาของเรา ช่วยสร้างอำนาจกระทำของศพ เช่น ปลูกเร้าความโศกเศร้าเสียใจของญาติพี่น้องหรือความสยดสยองของผู้อ่านข่าว และยังเชื่อเชิญให้ผู้ดูได้ใคร่ครวญตีความภาพต่อจากผู้ถ่ายภาพด้วย ราฟาเอลตั้งคำถามว่าการบันทึกภาพโดยช่างภาพสนามนั้นส่งผลอย่างไรต่อการทำความเข้าใจสงครามยาเสพติดของเรา หากการถ่ายภาพเหยื่อความรุนแรงเหล่านี้มุ่งสร้างความยุติธรรมแล้ว คำถามคือความยุติธรรมนี้เป็นไปเพื่อใคร นำไปสู่อะไร และมีโอกาสล้มเหลวในการวิพากษ์วิจารณ์อำนาจได้หรือไม่

ราฟาเอลอภิปรายถึงประสบการณ์ทางผัสสะของช่างภาพว่า นักข่าวที่ได้ถ่ายภาพเหตุการณ์สงครามยาเสพติดต้องเผชิญกับประสบการณ์ที่หนักหนาราวกับผ่าน “สงคราม” จนก่อให้เกิดบาดแผลฝังใจ (trauma) ดังที่ช่างภาพคนหนึ่งเล่าว่า เมื่อกล้องจับที่ใบหน้าของศพ ดวงตาที่เบิกโพลงและปากที่อ้าค้างชวนให้ตนหวาดกลัวและถูกคิดถึงวาระสุดท้ายของตัวเอง ส่วนเสียงคร่ำครวญร้องขอความช่วยเหลือของญาติผู้ตายก็กระตุ้นให้ช่างภาพเกิดความอหังการอหือทางจริยธรรม ว่าควรจะถ่ายภาพต่อไปเพื่อสร้างแรงกระตุ้นต่อสังคมในวงกว้างหรือจะช่วยเหลือคนเหล่านั้นอย่างทันท่วงที วิธีการหนึ่งที่ช่างภาพเหล่านี้เฝียวยาบอดแผลฝังใจก็คือการพิจารณาตัวเองเสียใหม่ว่ามีใช่เพียงผู้เผชิญพบเห็นเหตุการณ์ แต่เป็นประจักษ์พยานของความยุติธรรมอย่างแท้จริง โดยมีภาพถ่ายเป็นหลักฐาน การถ่ายภาพจึงกลายเป็นการกระทำทางการเมืองและนาครธรรม (civic act) อนึ่งนอกจากจะดำเนินบทบาททางศีลธรรมโดยใช้ภาพถ่ายเพื่อทวงสิทธิ์ของผู้ตายแล้ว ช่างภาพยังปลอมประโลมและร่วมโศกเศร้าอาลัยกับญาติของผู้ตายด้วย ศพที่เคยเป็นดังภาพสะท้อนความตายของช่างภาพอยู่ก่อนหน้าจึงกลายเป็นภาพประติมาสำหรับการคร่ำครวญอาลัยร่วมกันแทน

อย่างไรก็ดี ราฟาเอลชี้ให้เห็นข้อจำกัดของภาพถ่ายสงครามยาเสพติดว่าไม่ได้ช่วยยับยั้งสงครามดังกล่าวได้ เพราะภาพถ่ายไม่ได้กระตุ้นให้เกิดแต่เพียงความตะลึงงันสยดสยองหรือความสงสารเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดปฏิกิริยาแบบอื่นๆ ด้วย เช่น ความเฉยชา ซึ่งราฟาเอลตั้งข้อสมมุติฐานว่าเป็นเพราะสงครามยาเสพติดได้เปลี่ยนแปลงวิถีคิดของประชาชนต่อชีวิตและความตาย นั่นคือ ในบางท้องที่ของฟิลิปปินส์ ตำรวจและหน่วยเฝ้าระวังอื่นๆ จะมีรายชื่อผู้ต้องสงสัยอยู่ในมือ ทำให้ชาวบ้านเกิดความหวาดระแวงว่าตนจะถูกกล่าวหาหรือโยนข้อหาคอนspiracyชื่อในโหมเข้าสักวัน ไม่ว่าตนเองจะข้องแวะกับยาเสพติดหรือไม่ การปกครองด้วยความกลัวเช่นนี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคม ก่อให้เกิดระยะห่างและความไม่ไว้วางใจระหว่างคนในชุมชน กระทั่งการเห็นศพหรือเห็นเหตุการณ์วิสามัญฆาตกรรมได้กลายเป็นเรื่องธรรมดาที่ชาวบ้านพยายามถอยห่างวางเฉย หรือมีแต่ตาเนื้อเท่านั้นที่เห็น: “they see images by not seeing them, by dissociating what they apprehend from what they comprehend” (p. 124) การรับมือกับประสบการณ์ดังกล่าวจึงต่างไปจากกรณีช่างภาพที่ได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือ ไม่ได้แปรเปลี่ยนบาดแผลฝังใจให้กลายเป็นประจักษ์พยานความยุติธรรม แต่กดกลั้นความหวาดผวาและบ่มเพาะความเฉยเมยต่อความตายใกล้ตัว หรือแม้กระทั่งยึดโยงกับตัวแทนของอำนาจรัฐเช่นตำรวจในฐานะผู้สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในท่ามกลางความวุ่นวาย

ในบทสรุปท้ายเล่ม ราฟาเอลตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดความนิยมในตัวดูเตอร์เตยังคงสูงยิ่งแม้จะมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่อง และเพราะเหตุใดฝ่ายต่อต้านจึงยังอ่อนกำลังและไร้ประสิทธิภาพในการผลักดันความเปลี่ยนแปลง ราฟาเอลเห็นว่าการมุ่งความสนใจแต่ที่ตัวดูเตอร์เตอาจทำให้เรามองข้ามความสืบเนื่องของโครงสร้างอำนาจในระดับพื้นฐานที่รายล้อมและหล่อเลี้ยงชุมชนแออัดในเมืองซึ่งเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนดูเตอร์เตอย่างเหนียวแน่น โครงสร้างที่ว่านี้ได้แก่ความรุนแรงแบบปิตาธิปไตยในระดับชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้สงครามยาเสพติดของดูเตอร์เตถูกมองว่าเป็นการจรรโลงสังคมโดยองค์อธิปัตย์ ผู้เป็นเสมือนพ่อที่ช่วยกำจัดคนเลวและคุ้มครองคนดี ราฟาเอลอ้างงานชาติพันธุ์วรรณาของนักมานุษยวิทยาที่ศึกษาหมู่บ้านบางกลิ้งในเมืองคาโลโอกัน¹ ซึ่งให้ข้อมูลว่าครอบครัวของเหยื่อสงครามยาเสพติดบางคนรู้ว่าญาติของตนเป็นผู้ใช้และค้ายา จึงปลงได้กับความตายของเขาเหล่านั้น ในขณะที่สมาชิกชุมชนบางคนรู้สึกปลอดภัยและคลายความหวาดกลัวในการใช้ชีวิตหลังจากรัฐเริ่มปฏิบัติการสังหารผู้ต้องสงสัย สงครามยาเสพติดจึงสร้างความเป็นชุมชนขึ้นมาใหม่บนพื้นฐานของการกำจัดผู้ที่เป็นที่ชิงชังรังเกียจ ดังที่ราฟาเอลกล่าวว่า “It seeks to re-create a sense of community predicated on the exclusion of the accursed other whose disposability defines the limits of one’s security.” (p. 135)

ราฟาเอลเสนอต่อไปว่า เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนจำนวนมากในชุมชนรับได้กับสงครามยาเสพติดนั้นอยู่ที่สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสัญลักษณ์ของชุมชนแออัดอย่างหมู่บ้านบางกลิ้ง ซึ่งสร้างที่อยู่อาศัยประกบชิดติดกันด้วยฝาไม้หรือวัสดุบางเบาอื่นๆ มีทางเดินแคบๆ ผ่านเท่านั้น กลายเป็น “ชุมชนแห่งความใกล้ชิด” ที่แทบจะเรียกได้ว่าปราศจากความเป็นส่วนตัว รับรู้ความเป็นไปของกันและกันและซบซิบนิทาทกันเป็นปกติ ชุมชนเช่นนี้มีระบบพึ่งพาอาศัยกันแบบปิตาธิปไตยและมีลำดับชั้นอาวุโส โดยที่บรรดาชายผู้อาวุโสมักเป็นผู้ควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน และอาจใช้ความรุนแรงในการจัดการกับผู้ ที่ตนเห็นว่าละเมิดระเบียบหรือเป็นภัยต่อความสัมพันธ์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เช่นผู้ต้องสงสัยว่าใช้หรือค้ายาเสพติดเป็นต้น การร่วมมือระหว่างชายเหล่านี้กับตำรวจนั่นเองที่มักนำไปสู่การสังหารปราบปรามผู้ต้องสงสัย สงครามยาเสพติดจึงไม่ได้ให้กำเนิดความรุนแรงในชุมชน แต่อาศัยลำดับชั้นและความเหลื่อมล้ำในชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมนั้นเองในการหล่อหลอมให้ความรุนแรงนั้นแหลมคมและความขัดแย้งต่างกว้างยิ่งขึ้น และสร้างความกลัวอีกแบบหนึ่งขึ้นมาเหนือจากความกลัวในการทำมาหากินตามปกติ ฉะนั้นความใกล้ชิดกันในชุมชนจึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการใช้ชีวิตภายใต้เสรีนิยมใหม่ เพื่อไม่ให้ถูกทอดทิ้งหรือรู้สึกแปลกแยกจากชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ความใกล้ชิดก็ทำให้สมาชิกในชุมชนเสี่ยงต่อความรุนแรงในชีวิตประจำวันภายใต้โครงสร้างความเหลื่อมล้ำของชุมชน ราฟาเอลเรียกลักษณะเช่นนี้ว่าภูมิต้านทานตนเองของชุมชน (autoimmunity of community) นั่นคือ เมื่อชุมชนมองส่วนหนึ่งของตนเป็นเหมือนโรคร้ายที่ต้องจัดการ ต่อต้าน หรือกำจัด ราฟาเอลเห็นว่าความอ่อนแอของฝ่ายวิพากษ์และต่อต้านรัฐบาลดูเตอร์เตอยู่ที่การไม่เข้าใจภูมิต้านทานตนเองของชุมชนที่ว่ามี ซึ่งช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ระบอบดูเตอร์เตนั่นเอง

คุณูปการของราฟาเอลในจุดนี้จึงได้แก่การชี้ให้เห็นการบรรจบพบกันระหว่างปิตาธิปไตยจากเบื้องบนกับปิตาธิปไตยจากเบื้องล่าง ซึ่งส่งเสริมกันและกันและคำจูงใจระบอบดูเตอร์เตดำเนินต่อไปได้ แต่ความเปลี่ยนแปลงในชุมชนชาวบ้านเหล่านี้ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตนั้นก็หมายความว่าองค์อธิปัตย์ในแบบดูเตอร์เตไม่อาจดำรงอยู่ได้ชั่วกาลปาวสาน ราฟาเอลจบท้ายในประเด็นนี้ด้วยการยกตัวอย่างตู้ปันสุข (community pantry) ของฟิลิปปินส์ในช่วงโควิด-19 ระบาด ซึ่งกำเนิดและแพร่หลายเองโดยปราศจากการริเริ่มของรัฐบาล ว่าเป็นตัวอย่างของชุมชนแห่งความนิรนาม (community of anonymity) นั่นคือ มีการช่วยเหลือเจือจุนกันด้วยการบริจาคข้าวของผ่านตู้ ผู้คนมาและไป ให้และรับ โดยไม่จำเป็นต้องรู้จักกันและไม่ได้เกิดจากความหวาดกลัว ชุมชนแห่งความนิรนามนี้เองเป็นความหวังที่อาจช่วยโต้ต้านชุมชนแห่งภูมิต้านทานตนเองได้

¹ ดู Anna Braemer Warburg; & Steffen Jensen. (2020). Policing the War on Drugs and the Transformation of Urban Space in Manila. *Environment and Planning D: Society and Space*. 38(3): 399-416; Steffen Jensen; & Karl Hapal. (2022). Communal Intimacy and the Violence of Politics: Understanding the War on Drugs in Bagong Silang, Philippines.

ในปัจจุบันที่วงวิชาการทั้งไทยและเทศผ่าน “หัวเลี้ยวสู่ภาษา/วัฒนธรรม” (linguistic / cultural turn) มาหลายทศวรรษแล้วนั้น การวิเคราะห์โศกนาฏกรรมเมืองอาจถูกตั้งคำถามว่าเป็นการให้ความสำคัญแก่ภาษาและสัญลักษณ์จนละเลยปัญหาในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง แต่อันที่จริงทั้งสองแนวทางเชื่อมร้อยเข้าด้วยกันได้ ดังเช่นที่หนังสือเล่มนี้แสดงให้เห็นถึงผลพวงของเสรีนิยมใหม่และสงครามยาเสพติดต่อประชาชนชั้นล่าง โดยพิจารณาทั้งนโยบายทางเศรษฐกิจและเรื่องเล่าของผู้นำตลอดจนสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ ทางสังคม และทางสัญลักษณ์ของชุมชนชาวฟิลิปปิน เป็นต้น ไม่เพียงเท่านั้น ราฟาเอลยังพิจารณาปรากฏการณ์ทางผัสสะและอารมณ์ความรู้สึก เพื่อฉายให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างหรือในระดับมหภาคนั้นกระทบกระเทือนต่อประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของคนธรรมดาสามัญอย่างไร และอำนาจอธิปไตยนั้นปฏิบัติการในระดับรากหญ้าอย่างไร หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะที่จะอ่านคู่กันกับ *A Duterte Reader: Critical Essays on Rodrigo Duterte’s Early Presidency* (2017) ซึ่งเป็นหนังสือรวมบทวิเคราะห์การเมืองและวัฒนธรรมในช่วงต้นรัฐบาลดุเตรเต้ และมีเนื้อหาที่ช่วยเสริมเติมกันและกันกับบทวิเคราะห์ของราฟาเอลได้ด้วย เช่นบทความหนึ่งชื่อว่าสไตล์ของดุเตรเต้นั้นสัมพันธ์กับวัฒนธรรมบันเทิงอย่างละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ฟิลิปปินส์หรือฮอลลีวูด และการสร้างภาพลักษณ์แบบดาราเช่นนี้อาจสืบบย้อนกลับไปได้ถึงยุคมาร์กอส¹ อีกปรากฏการณ์หนึ่งที่ราฟาเอลแทบไม่ได้กล่าวถึงแต่มีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมฟิลิปปินส์ยุคดุเตรเต้ และเป็นตัวแปรสำคัญในการเลือกตั้งประธานาธิบดีฟิลิปปินส์ใน ค.ศ. 2022 ที่เพิ่งผ่านไป คือการเติบโตของสื่อดิจิทัลและโซเชียลมีเดีย รวมทั้งปฏิบัติการข้อมูลข่าวสารของไอโอหรือโทรลล์ (IO / troll) และบรรดาผู้สนับสนุนนักการเมืองบนโลกออนไลน์ พื้นที่ดังกล่าวนี้เป็น “ชุมชน” สำคัญอีกรูปแบบหนึ่งนอกจาก “ชุมชนแห่งความใกล้ชิด” ในโลกจริง และเป็นแหล่งวัตถุดิบจำนวนมากสำหรับการวิเคราะห์ต่อไป

หนังสือเล่มนี้ได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากแนวคิดทฤษฎีของฟูโกต์ โดยเฉพาะจากคำบรรยายในชั้นเรียนของฟูโกต์ที่เพิ่งมีการถอดเทปตีพิมพ์และแปลเป็นภาษาอังกฤษในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 นี้ ราฟาเอลเสริมแนวคิดของฟูโกต์ซึ่งมีฐานจากประวัติศาสตร์ยุโรปด้วยแนวคิดจากนักทฤษฎีปลดปล่อยอาณานิคมอย่างเอ็มเบ็มเบ้ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องมรณอำนาจกับการเมืองของความตาย ทำให้คำอธิบายในเล่มสอดคล้องกับเงื่อนไขเฉพาะของสังคมหลังอาณานิคมอย่างฟิลิปปินส์ยิ่งขึ้น หนังสือเล่มนี้นอกจากจะเหมาะกับผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์หรือการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของฟูโกต์กับปรากฏการณ์นอกโลกตะวันตกแล้ว ยังนำเสนอประเด็นที่เหมาะสมแก่การศึกษาประวัติศาสตร์หรือการเมืองเปรียบเทียบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกรณีไทย นับตั้งแต่ประเด็นเรื่องภาวะสมัยใหม่และลัทธิการพัฒนาระเบิดจักร (authoritarian modernity / developmentalism) ในยุคของมาร์กอส ซึ่งสอดคล้องกับเศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, มรณอำนาจและสงครามยาเสพติดของดุเตรเต้กับของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร รวมทั้งวาทกรรมหรือเหตุการณ์ “ฆ่าตัดตอน” ของไทยซึ่งจะต่างไปจากกรณีฟิลิปปินส์, จนถึงระบอบอำนาจนิยมของดุเตรเต้กับของประยุทธ์ในปัจจุบัน

หนังสือของราฟาเอลชวนให้เราย้อนกลับมาตั้งคำถามหลายประการต่อสังคมการเมืองไทย เช่นนอกจากเราจะประณามการแสดงออกและการใช้อำนาจของผู้นำคนใดคนหนึ่งว่า “สกุล” แล้ว เราอาจลองพิจารณาด้วยว่าความ “สกุล” นั้นทำงานอย่างไรต่อสาธารณชนทั้งผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้าน หรือที่จริงแล้ว “สกุลรส” ของคนกลุ่มหนึ่งอาจเป็น “กุสุมรส” ของคนอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้ เป็นต้น อีกคำถามหนึ่งซึ่งน่าพิจารณาคือ สไตล์การปกครองและเทคนิคการใช้อำนาจของระบอบประยุทธ์เป็นอย่างไร มี “สุนทรียะ” ที่เหมือนหรือต่างจากดุเตรเต้ได้อย่างไร ในประเด็นนี้ แนวคิดเรื่ององค์อธิปไตยแบบศรีธนญชัยนำมาใช้อธิบายการเมืองไทยปัจจุบันได้หรือไม่ จะช่วยเสริมเติมแนวคิดเรื่องสภาวะยกเว้น (state of exception) ซึ่งนักวิชาการมักใช้อธิบายอำนาจอธิปไตย

¹ Nicole Curato (Editor). (2017). *A Duterte Reader: Critical Essays on Rodrigo Duterte’s Early Presidency*. สำหรับประเด็นเรื่องการเมืองฟิลิปปินส์กับวงการบันเทิง

ดู Anna Cristina Pertierra. (2017). *Celebrity Politics and Televisual Melodrama in the Age of Duterte*. pp. 219-229. ในหนังสือเล่มนี้

ของไทยอย่างไรได้บ้าง การที่ประยุทธ์ไม่ได้เป็นองคมนตรีแต่กุมอำนาจบริหารจะทำให้คำอธิบายในกรณีไทยต่างไปจากฟิลิปปินส์อย่างไร

อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะประยุทธ์จะเฉลียวฉลาดพอที่จะเป็นศรีธนญชัยได้เอง หรือต้องพึ่งพาเนติบริกรและองคาพยพอำนาจอื่นๆ ให้รับบทศรีธนญชัยแทน ประเด็นเรื่องความ “ตลก” ของประยุทธ์ก็ยังคงสำคัญ ดังจะเห็นว่าแฮชแท็ก #นายกเป็นคนตลก หรือ #ลุงตุเป็นคนตลก ปรากฏขึ้นอย่างแพร่หลายในโซเชียลมีเดียจากฝ่ายผู้สนับสนุนระบอบประยุทธ์ ความ “ตลก” นี้ช่วยก่อร่างสร้างภาพประยุทธ์ออกมาอย่างไร ช่วยค้ำจุนระบอบประยุทธ์ด้วยหรือไม่ ส่วนในฝั่งต่อต้าน การนำเสนอระบอบประยุทธ์ในรูปแบบการดูตลกน่ารัก หรือด้วยคำเรียกในเชิงเอ็นดูเช่น “น้อง” เป็นการตอบโต้ วิพากษ์ หรือต่อต้านที่มีนัยความหมายอย่างไร มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เป็นการลดทอนหรือเจือจางความรุนแรงของระบอบประยุทธ์ด้วยหรือไม่ งานของราฟาเอลยังชวนให้เราตระหนักด้วยว่า การศึกษาระบอบประยุทธ์อาจไม่เพียงพิจารณาแต่เฉพาะสไตล์ของประยุทธ์เท่านั้น ทว่ายังต้องพิจารณาระบบ โครงสร้าง หรือสถาบันที่กว้างขวางไปกว่าและเหนือกว่าตัวบุคคล และฝังรากลึกยาวนานกว่าการขึ้นหรือลงของประยุทธ์ด้วย

หนังสือของราฟาเอลเล่มนี้ตีพิมพ์เพียงไม่กี่เดือนก่อนที่จะมีการเลือกตั้งประธานาธิบดีของฟิลิปปินส์ในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2022 ซึ่งผลปรากฏว่าเฟอร์ดินานด์ “บองบอง” มาร์กอส จูเนียร์ บุตรชายของเผด็จการเฟอร์ดินานด์ มาร์กอสได้รับชัยชนะอย่างขาดลอย จนเกิดคำถามข้อใหญ่ในแวดวงฟิลิปปินส์ศึกษาว่าเงื่อนไขปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ตระกูลมาร์กอสหวนกลับมาครองอำนาจสูงสุดในระดับชาติได้อีกครั้งแม้จะมีการเปิดโปงความทุจริตและความโหดร้ายทารุณของระบอบมาร์กอสในอดีตอย่างต่อเนื่อง บุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างองคมนตรีคนเก่ากับใหม่ยังชวนให้ตั้งคำถามว่า ระบอบ “ใหม่” ของมาร์กอสจูเนียร์จะสืบทอดเทคนิคอำนาจมาจากรบอบของพ่อหรือของบุตรแต่บ้างหรือไม่ นโยบายปราบปรามยาเสพติดซึ่งมีแนวโน้มว่าจะยังดำเนินต่อไปภายใต้รัฐบาลใหม่จะถูกสร้างความชอบธรรมอย่างไร ด้วยโวหารและคำอธิบายแบบใด การผนีกกำลังระหว่างมาร์กอสจูเนียร์กับซารา ดูเตรเต้ บุตรสาวของโรดริโก ดูเตรเต้ซึ่งได้รับเลือกตั้งเป็นรองประธานาธิบดีจะทำให้โฉมหน้าของการเมืองฟิลิปปินส์ร่วมสมัยเปลี่ยนไปหรือไม่อย่างไร คำถามเหล่านี้คือโจทย์ใหม่ทั้งของวงวิชาการฟิลิปปินส์ศึกษาและสาธารณชน ซึ่งราฟาเอลได้มอบเครื่องมือทางความคิดและบทวิเคราะห์อันแหลมคมไว้เป็นฐานสำหรับการถกเถียงและขบคิดต่อยอดในอนาคต

รายการอ้างอิง

- Alburo-Cañete, Kaira Zoe. (2022). *Benevolent Discipline: Governing Affect in Post-Yolanda Disaster Reconstruction in the Philippines*. *Third World Quarterly*. 43(3): 651-672.
- Anderson, Benedict. (1998). *Cacique Democracy in the Philippines*. In *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. pp. 192-226. New York: Verso.
- Bello, Walden F. (2019). *Counterrevolution: The Global Rise of the Far Right*. Black Point, Nova Scotia: Fernwood Publishing.
- Curato, Nicole (Editor). (2017). *A Duterte Reader: Critical Essays on Rodrigo Duterte's Early Presidency*. Quezon City: Bughaw.
- Devilles, Gary C. (2020). *Sensing Manila*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Espiritu, Talitha. (2017). *Passionate Revolutions: The Media and the Rise and Fall of the Marcos Regime*. Athens: Ohio University Press.
- Jensen, Steffen; & Hapal, Karl. (2022). *Communal Intimacy and the Violence of Politics: Understanding the War on Drugs in Bagong Silang, Philippines*. Ithaca: Southeast Asia Program Publications, an imprint of Cornell University Press.
- Obama Calls Off Meeting with Philippine Leader after 'Whore' Jibe. (2016, 6 September). BBC. from <https://www.bbc.com/news/world-asia-37281821>.
- Rafael, Vicente L. (2022). *The Sovereign Trickster: Death and Laughter in the Age of Duterte*. Durham: Duke University Press, 2022.
- Skelchy, Russell P. (2021). *Auditory and Spatial Regimes of United States Colonial Rule in Baguio, Philippines*. *Sound Studies*. 7(2): 187-205.
- Warburg, Anna Braemer; & Jensen, Steffen. (2020). *Policing the War on Drugs and the Transformation of Urban Space in Manila*. *Environment and Planning D: Society and Space*. 38(3): 399-416.
- กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. (2541). ศรีธนญชัยในอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เมธาวิ โทละสุด. (2555). อ่านไฟต์คลับในฐานะนวนิยายแห่งความอูจจาร (Abject Novel). *วารสารศิลปศาสตร์*. 12(2): 9-13.
- วิทย์ สุทธิเสถียร. (2487). *ตระเวนมนิลา*. พระนคร: เทพพิสาล.